

Doc. dr. sc. Branko Matić*

EMISIJA EURA I EURO CENTA S ASPEKTA HRVATSKOG KOVINSKOG NOVCA

Emisija je kovinskog novca, unatoč činjenici da danas taj novčani oblik čini najmanji dio novčane mase, vrlo zahtjevan posao, ali i aktivnost koja ima i niz učinaka u rasponu od nefiskalnih, zdravstvenih pa do promidžbenih.

Emisijska se djelatnost daleko usložnjava u situacijama kada se uvodi zajednička valuta više zemalja, kao što je slučaj Europske unije. Segment kovinskog novca to naročito potencira.

Broj zemalja koje prihvaćaju jedinstveni novac, učinci koji se postižu kroz tu djelatnost te utjecaj tih aktivnosti na druge zemlje, bez obzira jesu li one pridružene članice ili planiraju svoje članstvo u Uniju, daleko nadmašuje okvire jednog čistog emisijskog posla.

Hrvatska, s obzirom na svoje planove vezane za Uniju, ali i kapacitete u tom segmentu i učinke koje želi postići, mora već prihvaćene standarde na planu emisije optjecajnog novca primijeniti, odnosno ugraditi sve ono što će biti obuhvaćeno i regulirano na segmentu prigodnog optjecajnog novca.

To je područje gdje Hrvatska može postići značajne ekonomske učinke, ali i one drugog karaktera.

*Ekonomski fakultet u Osijeku

UDK 336.71(4):336.74(497.5)
Prethodno priopćenje

1. UVOD

Odluka o uvođenju eura - jedinstvene novčane jedinice Europske unije predstavlja najznačajniji događaj vjerojatno u ukupnoj monetarnoj povijesti. Ovomu je više razloga, no najznačajniji je svakako gospodarstveni potencijal zemalja Europske monetarne unije te u vezi s tim i njihov utjecaj na svjetsko gospodarstvo.

Put je do tog novca, a posebno u efektivnom obliku, bio izuzetno težak i dug, pri čemu je od presudne važnosti bilo postići i održavati monetarnu stabilnost zemalja članica Unije, ostvariti liberalizaciju u sferi kretanja kapitala te voditi harmoniziranu monetarnu i fiskalnu politiku. Dakle, bilo je nužno stvoriti okvire za tu monetarnu aktivnost.

Poseban i specifičan segment monetarnih aktivnosti čini emisija kovinskog novca. Taj se novčani oblik, unatoč činjenici da danas čini najmanji dio novčane mase, ipak stvara u respektabilnoj količini. No i ostali aspekti tog novca, kao što je gospodarenje njime (emisijaska dobit), prihvaćenost od strane korisnika u svakodnevnom prometu, ujednačenje kvalitete izrade, te primjena zaštite od krivotvorenja u svim zemljama Unije te drugi učinci koji proizlaze iz emisije tog novca, otvaraju niz pitanja. U vezi je s tim važno naglasiti da u ovome trenutku ne postoji konačna regulacija te materije.

O važnosti tih aktivnosti svjedoče i sve aktivnosti koje su u svezi s tim provele zemlje Unije koje u prvom krugu uvode euro kao efektivan novac, ali i spoznaja da će s tim aktivnostima ubrzo biti suočene i zemlje koje su pridružene članice Unije, ali i države koje pretendiraju na članstvo u toj instituciji.

Stoga, harmonizacija emisijske politike tih zemalja s emisijskom politikom Europske unije na segmentu kovinskog novca postaje nužnost.

Pri tom Hrvatska ne može biti izuzeta.

2. EURO - TRAJNI NOVAC EUROPSKE UNIJE

Put do trajnog novca Europske unije bio je ne samo dug, već i vrlo zahtjevan, pun obrata i poteškoća, ali i neravnomjeran u vremenskom kontinuitetu.

U razdoblju uvođenja jedinstvenog novca, zemlje su članice Unije morale uskladiti svoja nacionalna gospodarstva, pravnu regulativu, ali i svladati niz psiholoških barijera. Pri tom se ne smije zanemariti i

utjecaj koji su ove monetarne aktivnosti imale na zemlje izvan Unije, ali i značaj vanjskog utjecaja na Uniju.

Proces se uvođenja jedinstvenog novca Europske unije odvijao kroz nekoliko faza.

- Prva faza praktički započinje završetkom 2. svjetskog rata kada se nameće potreba i nužnost ekonomskog oporavka europskih zemalja, uz prevladavanje političke polarizacije na ovome kontinentu.

Rezultat je takvih prilika je osnivanje Organizacije za europsku ekonomsku suradnju (OECE) 1948. godine. Tu asocijaciju čine zapadno-europske zemlje te USA i Kanada.

Aktivnosti OECE-a nisu bile moguće bez stabilizacije monetarne sfere tako da se već 1950. godine osniva Europska platna unija (EPU). Za tu je instituciju vezan i knjižni novac - europska obračunska jedinica (EUA), kroz koju će se postupno stvarati uvjeti za eksternu konvertibilnost valuta zemalja članica.

Taj monetarni aspekt povezivanja bit će ostvaren u okviru Europske ekonomske zajednice (EEZ),¹ a stupanjem na snagu Europskog monetarnog sporazuma (EMA) 1958. godine.

Drugu fazu monetarnog povezivanja čini osnivanje Europskog monetarnog sustava (EMS) 1978. godine i uvođenje ECU-a 1979. godine, kao valutne jedinice koja je zamijenila EUA. Uvođenje te valute značilo je prekretnicu budući da ECU postaje zajednička valuta te sredstvo rezervi i obračunski novac.

Treća faza u razvoju jedinstvene europske valute počinje 1999. godine početkom djelovanja Europske monetarne unije (EMU) i prestankom rada Europskog monetarnog sustava sa središnjom bankom Unije i EURO-m kao jedinstvenim novcem (1995. godine).

Ta je posljednja faza svakako i najsloženija i najzahtjevnija, prvenstveno stoga što proračunski deficit, javna potrošnja i fiskalna politika ne omogućuju makroekonomskoj politici znatnije pomake.

Također se gubi nacionalna kontrola nad tečajem, cjelokupnom monetarnom, ali i fiskalnom politikom. U sklopu tih aktivnosti, uvođenje jedinstvene valute planirano je 1. siječnja 2002.

godine. Tada započinje konverzija nacionalnih valuta u euro i trajat će do 30. lipnja iste godine za zemlje koje su ispunile uvjete za uvođenje eura i koje su se na to odlučile. Također će se izvršiti denominacija svih financijskih instrumenata u euro. Time euro postaje definitivno sredstvo plaćanja.

2.1. Optjecajni kovinski novac Europske unije

Prve novčane unije nastaju u sustavu zlatnog vezanja. Stoga je razumljivo da težište stavljaju na novac u kovinskom obliku te na harmonizaciju svojih monetarnih propisa i novčanih politika.

Povijesno, najpoznatija Latinska novčana unija (osnovana 1865. godine) te Skandinavski novčana unija (osnovana 1875. godine) ne emitiraju jedinstveni novac u smislu naziva novčane jedinice.

Pojedine države koriste zajednički kovinski novac - Novčana unija zapadnoafričkih država (1961. godina), Novčana unija zemalja ekvatorijalne Afrike (1969. godina), Novčana unija istočno karipskih država (1970. godina) no njihov značaj ne prelazi šire okvire regija.

Neke europske države, kao Andora, Luksemburg, Lihtenštajn, Monako, San Marino, Vatikan, koriste kovinski novac susjednih zemalja ako ne emitiraju vlastiti ili nemaju u optjecaju i vlastiti i novac susjednih država. Stoga je moguće i u tim slučajevima govoriti o svojevrsnim novčanim unijama.

Razumljivo je da se određena povijesna rješenja i iskustva primjenjuju i u Europskoj uniji, a na planu optjecajnog kovinskog novca.

No, uvođenje eura i euro centa kao kovinskog novca u Europskoj uniji daleko nadmašuje ta povijesna rješenja.

U ovome trenutku praktički su provedene sve aktivnosti u svezi s optjecajnim kovinskim novcem i to:

- utvrđene su zemlje koje ispunjavaju uvjete za uvođenje jedinstvenog novca i koje su donijele odluke o njegovom prihvaćanju. To su Belgija, Njemačka, Finska, Francuska, Irsko, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Austrija, Portugal, Španjolska i Grčka.
- određena je apoenska struktura eura i euro centa, promjer, debljina, težina i sastav slitina po apoenima (tablica 1.)
- utvrđene su kvote otkova eura i euro centa po državama i apoenima (tablica 2.)

¹ osnovana 1957. godine

APOENSKA STRUKTURA EURA I EURO CENTA²

Tablica 1.

APOENI	promjer u mm	debljina u mm	težina u g	materijal
1 Euro-cent	16,25	1,32	2,2	čelik platiniran bakrom
2 Euro-cent	18,75	1,38	3	
5 Euro-cent	21,75	1,41	3,9	
10 Euro-cent	19,75	1,51	4,1	nordisko zlato (Cu, Al, Zn, Sn)
20 Euro-cent	22,25	1,69	7	
50 Euro-cent	24,25	1,51	7,8	
1 Euro	23,25	2,125	7,5	dvodjelna slitina (mesing/magnimat)
2 Euro	25,75	1,95	8,5	dvodjelna slitina (magnimat/ mesing)

KVOTE OTKOVA EURA I EURO CENTA³

Tablica 2.

	Kovano mil. kom.	Težina t	Vrijednost u mil. eura	Vrijednost u valuti u mil.
Belgija	3.172,0	12.829	591,5	23.863 BEF
Njemačka	17.000,0	79.260	5.338,0	10.440 DEM
Finska	1.829,6	7.077	281,7	1.675 FIM
Francuska	11.000,0	48.250	3.269,0	21.443 FFR
Irska	1.764,0	7.052	349,7	275 IEP
Italija	7.400,0	36.370	2.259,5	4.375.002 ITL
Luksemburg	301,5	1.425	88,2	3.558 LUF
Nizozemska	2.800,0	13.333	867,3	1.911 NLG
Austrija	2.000,0	10.051	861,2	11.851 ATS
Portugal	1.620,0	7.141	358,5	71.863 PTE
Španjolska	6.254,0	29.895	1.529,0	254.403 ESP
UKUPNO	55.141,1	252.661	21.124,7	

- definirani su izgledi aversa i reversa kovanica. Sve kovanice eura i euro centa imat će istovjetne reverse (naličja), s tim da su kovanice prema likovnom rješenju podijeljene u tri skupine. Tako apoeni od 1, 2 i 5 e centa imaju prikaz zemaljske kugle, brojčanu oznaku nominalne vrijednosti i naziv novčane jedinice. Likovno rješenje kovanica 10, 20 i 50 e centa čini prikaz zemljovida zemalja članica Unije te nominalna vrijednost i naziv novčane jedinice. Kovanice nominalne vrijednost 1 i 2 eura također imaju prikaz zemljovida zemalja članica Unije, ali desno (na suprotnoj strani) od nominalne vrijednosti nose naziv novčane jedinice. Izbor likovnog prikaza na aversu (licu) novca Europske unije, takozvanoj nacionalnoj strani kovanica, ostavljen je svakoj zemlji izdavatelju. Jedino su propisana dva zajednička elementa

na toj strani novca - dvanaest zvjezdica i oznaka godine kovanja 2002.

U sklopu monetarne politike utvrđeni su i rokovi konverzije. Predviđena bi konverzija započela 1. siječnja 2002. godine i provela bi se do 30. lipnja iste godine.

Nakon zamjene efektivnog novca, euro i euro cent bit će zakonsko sredstvo plaćanja u svakoj članici Unije koja je prihvatila tu valutu kao definitivan novac. Taj će novac slobodno cirkulirati unutar tih država bez ikakvih ograničenja, bez obzira na njegova nacionalna obilježja.

Također je određena svjetska slovna i brojčana oznaka (EUR, 978) te skraćena oznaka u obliku slova "E" s dvije usporedne crte preko njegove sredine.

2.2. Prigodni kovinski novac

Većina zemalja Europske unije već su pedesetih godina, postupnom stabilizacijom svojih valuta, obnovile emisijsku djelatnost u segmentu prigodnog

² Gerd Volker Weege: "Euro", Money Trend 5/1999., str. 94.

³ Peter Proksch: "Die Gedenkmünzen und Olympiamünzen", Money Trend, 3/2000., str. 80.

optjecajnog novca kao posebne kategorije kovinskog novca.⁴

Daljnijim razvojem te djelatnosti koja pored postizanja emisijske dobiti ima i niz drugih učinaka, a koji su većim dijelom u biti numizmatički, dolazi i do emisije prigodnog novca koji nije namijenjen novčanoj cirkulaciji.

Dio zemalja pristupa i emisiji tzv. "novca - poluga", poznatijeg pod njemačkim nazivom *Goldbarren münzen* ili engleskim *Goldbullion coins*.

Na taj se način znatno širi novčana emisija te se postižu i značajni financijski i drugi probici.

Pri tom je važno istaknuti da postoje različita monetarna rješenja u pojedinim državama, ovisno o novčarskoj tradiciji, navikama te o zakonskoj regulaciji te materije, a posebno u segmentu poreza.

Primjera uspješne emisijske politike na segmentu tih kategorija kovinskog novca ima više, ali posebno treba istaknuti rješenja koja na tome planu koriste Njemačka i Austrija koje postižu izuzetne učinke kroz tu emisiju.

Monetarna i numizmatička rješenja vezana za prigodan kovinski novac, a u očekivanju budućeg zajedničkog novca Europske unije vrlo rano bivaju prepoznata kao posebna mogućnost. Tako se gotovo u svim zemljama Unije, a što je vrlo indikativno i u drugim zemljama nečlanicama, pojavljuju i otkovi koji glase na ECU, a promjenom naziva novčane jedinice u EURO i otkovi denominirani u toj valuti.⁵

Ta pojava ima najmanje dvije dimenzije. Prvenstveno je to zajedništvo koje se manifestira kroz izdavanje tih otkova ali i izuzetni financijski učinci koji se postižu tim aktivnostima. Premda se kod tih raznih neslužbenih otkova ne radi o novcu, veliki je dio rješenja koja se koriste praktički monetaran. Stoga, pojava tih kovanica ujedno može dijelom stvoriti i pometnju kod korisnika efektivnog novca 2002.

4

Prigodni je optjecajni kovinski novac zakonsko sredstvo plaćanja, njegova je nominalna vrijednost jednaka nominalnoj vrijednosti optjecajnog novca ili se izdaje u nekoj višoj nominalnoj vrijednosti izvan postojeće apoenske strukture. Materijal iz kojeg je izrađen može biti jednak materijalu optjecajnog novca ili ne mora biti te ima prigodne motive na licu ili naličju ili objema stranama.

5

Nužno je razlikovati službene državne otkove od neslužbenih otkova činjenih od strane gradova, udruga, pojedinaca.

godine. Zato je bilo nužno zakonski regulirati tu materiju, što je i učinjeno.

Posebni segment zakonske regulacije predstavlja emisiju prigodnog kovinskog novca. U skladu s tim u okviru ECOFIN parlamenta, a unutar radne grupe za izradu novca oformljena je i imenovana podgrupa za prigodni novac. Na čelu je te podgrupe Austrija. Do sada je poznato da će Europska centralna banka izdavati prigodni novac denominiran u Euro. Pitanja vezana za snagu zakonskog sredstva plaćanja, prigodnog novca izvan granica izdavatelja, materijal izrade, denominaciju i drugo pa prema tome i određivanje njegove kategorije iz koje proizlaze i neke druge njegove značajke do sada nisu riješena.

Značaj ove materije s gospodarstvenog stajališta, kao i utjecaj emisije prigodnog novca na novčanu masu, zasigurno će rezultirati i odgovarajućim rješenjima.

3. HRVATSKI KOVINSKI NOVAC I EURO

Unatoč činjenici da suvremena hrvatska emisijska djelatnost započinje tek 1994. godine, u segmentu kovinskog novca postignuti rezultati na planu izdavanja optjecajnog, prigodnog optjecajnog i prigodnog novca potvrđuju značenje tog dijela monetarnih financija. Ujedno, globalizacija i približavanje Hrvatske Europskoj uniji nameće potrebu prilagođavanja emisijske politike emisijskoj politici Europske unije. U dijelu emisijske politike vezanom za prigodni novac, koji je u fazi usklađivanja i normiranja unutar Unije, Hrvatska bi trebala pokušati prezentirati neka svoja monetarna rješenja, posebno povijesna gdje posjeduje izuzetnu tradiciju i bogatu baštinu. Pogotovo što su određena numizmatička rješenja u biti bila prihvaćena puno šire od tadašnjih granica Hrvatske, praktički bila su u najmanju ruku europska.

Budući razvoj Unije zasigurno će uzrokovati i neke druge promjene u emisijskoj politici kovinskog novca jer, već sada, neka rješenja koja su prihvaćena neće odgovarati u potpunosti tom razvoju.

U razmatranju emisije hrvatskog kovinskog novca nužno je odvojeno razmatrati optjecajni i prigodni novac.

Hrvatska izdaje 9 apoena optjecajnog novca i to nominalne vrijednosti 1, 2, 5, 10, 20 i 50 lipa te 1, 2 i 5 kuna. Svi se apoeni izdaju svake godine sukladno potrebama novčanog prometa. U toj je kategoriji kovinskog novca Hrvatska izdala jednokratno i

prigodni optjecajni novac u svih 9 nominalnih vrijednosti te 6 apoena prigodnog optjecajnog novca nominalne vrijednosti 25 kuna. O zahtjevnosti i važnosti tog emisijskog posla svjedoči i broj otkovanih primjeraka u skladu s tim i utrošene količine raznih kovina. (tablica 3.)

različitih motiva. Ujedno je izdala i apoena izvan postojećeg novčanog sustava - dukat u dva motiva. Budući da ovaj novac nije namijenjen novčanjoj cirkulaciji te da se pušta u prodaju po cijeni većoj od nominalne, detaljnije se ne razmatra.

Ujedno emisija prigodnog novca u Europskoj

OTKOVNE KOLIČINE HRVATSKOG OPTJECAJNOG NOVCA U RAZDOBLJU OD 1993.-1998. GODINE TE KOLIČINE UTROŠENIH KOVINA U TONAMA

Tablica 3.

apoena	broj otkovnih komada - optjecajni novac	broj otkovnih komada - prigodni optjecajni novac	težina apoena u gramima	količina u tonama
1 lipa	75.957.197	1.000.000	0,70	53,87
2 lipa	36.460.025	1.000.000	0,92	34,46
5 lipa	95.968.315	900.000	2,50	242,17
10 lipa	134.220.905	900.000	3,25	439,14
20 lipa	80.996.804	1.000.000	2,90	237,79
50 lipa	82.007.398	900.000	3,65	302,61
1 kuna	94.825.903	1.000.000	5,00	479,13
2 kune	36.383.877	500.000	6,20	228,68
5 kuna	15.879.742	1.000.000	7,45	125,75
25 kuna	-	1.200.000	12,75	15,30
UKUPNO				2.158,90

Kovinski je sastav hrvatskog optjecajnog i prigodnog optjecajnog novca vrlo različit i kreće se u rasponu od različitih slitina preko platiniranog novca do dvodjelnih slitina. Ukupno 6 apoena tog novca (20 i 50 lipa te 1,2,5 i 25 kuna) ne odgovara standardima Europske unije budući da sadrže nikl, kovinu koja može izazvati različite alergijske reakcije.

Stabilan tečaj hrvatske kune (7,56 kn = 1 EURO),⁶ ukupna snaga kune te apoenska struktura tog novca osiguravaju Hrvatskoj ostvarivanje emisijske dobiti već kod apoena od 50 lipa nadalje. Dakle, Hrvatska u prosjeku ostvaruje emisijsku dobit pri izdavanju optjecajnog i prigodnog optjecajnog novca.

Hrvatski novčarski zavod, odnosno Kovnica novca Zagreb te njezina opremljenost svakako osiguravaju visoke standarde ali i ukazuju na nužnost pozicioniranja te institucije u trenutku ulaska Hrvatske u Uniju.

U segmentu prigodnog novca Hrvatska je također učinila velike pomake što je valorizirano ne samo kod nas, već i u svijetu. U toj kategoriji kovinskog novca Hrvatska izdaje tri apoena u srebru (100, 150 i 200 kuna) te dva apoena u zlatu (500 i 1000 kuna)

uniji nije u potpunosti određena i usuglašena te ostaje hrvatskim monetarnim vlastima da prate te aktivnosti te da u skladu s tim poduzimaju odgovarajuće mjere i pripreme.

4. ZAKLJUČAK

Emisija kovinskog novca eura i euro centa početkom 2002. godine i njegova ravnopravna cirkulacija u 12 zemalja Europske unije nije samo značajan događaj za te države već i znatno šire. U tom se kontekstu i Hrvatska koja planira svoju budućnost u okviru Unije, susreće s potrebom i nužnošću spoznaje tih aktivnosti, prilagodabama, ali jednim dijelom i prezentacijom svojih monetarnih rješenja temeljenih na višestoljetnoj tradiciji i baštini.

U segmentu optjecajnog kovinskog novca u nekim rješenjima poput postizanja emisijske dobiti, apoenske strukture, stvaranja i poništavanja tog novca, kvalitete izrade i mjera zaštite, a dijelom i glede kovinske strukture te kulture rukovanja tim novcem, Hrvatska postiže visok stupanj harmonizacije s Europskom unijom.

Unatoč tomu, nužno će biti riješiti nacionalnu stranu hrvatskog eura i e centa što ima izuzetno značenje budući da će taj novac biti zakonsko sredstvo plaćanja u svakoj zemlji Unije. Pri tome bi vjerojatno

⁶ Stanje na dan 30.11.2000. godine

trebalo postići nacionalni konsenzus glede odabira takvog rješenja lica tih kovanica jer se kroz tu aktivnost postižu i mnogi drugi učinci, kao što su promidžbeni, numizmatički itd.

U dijelu emisije prigodnog novca, koji u većem broju zemalja Unije danas čini i značajnu gospodarsku djelatnost, Hrvatska će također trebati participirati, ali i aktivno sudjelovati u kreiranju tog segmenta jer on u ovome trenutku nije u potpunosti definiran.

Akceptiranjem tih promjena na planu emisije kovinskog novca i prilagodbom tim zahtjevima Hrvatska već danas može učiniti veće pobitke na tom planu te još uspješnije gospodariti tim novčanim oblikom. Stoga izučavanje kovinskog novca te njegovih recentnih pojavnih oblika i primjena svih najsuvremenijih dostignuća na tome planu opravdavaju i naglašavaju značaj i ulogu kovinskog novca danas.

LITERATURA:

1. Leko, V., Mateš, N.: Rječnik bankarstva i financija, Masmedija, Zagreb, 1993.
2. Samardžija, V.: Europska unija i Hrvatska, Institut za razvoj i međunarodne odnose, Zagreb, 1994.
3. Srb, V., Matić, B.: Kovani novac Republike Hrvatske, Agencija za komercijalnu djelatnost, Zagreb, 1999.
4. Lovrinović, Ivan i drugi: Euro i utjecaj na hrvatsko gospodarstvo, Računovodstvo i financije, Zagreb, 1998.
5. Money Trend: 5/1999, 3/2000.

Branko Matić, Ph. D.

EURO AND EUROCENT ISSUE FROM THE ASPECT OF CROATIAN COINAGE

Summary

Despite the fact that coinage makes the least part of money supply, the issue of coinage is a very demanding work but also the activity which has a series of effects ranging from nonfiscal and helath to promotion ones.

The emission activity is far more complex in the situation when the common currency of more countries is introduced as it is the case in EU. The coinage segment particularly intensifies it.

The number of countries which accept the uniform money, effects reached through this activity and the influence of these activities on other countries disregarding their being affiliated members or plan their membership in the Union, by far exceed the frame sof pure emission work.

Croatia, taken into consideration its plans connected to Union but also the capacities in this segment and effects which it wants to achieve, must apply already accepted standards on the emission plan of the circulating money and built in all that will be compriessed and regulated on the segment of occasional circulating money respectively.